

Штайн К. Э., Петренко Д. И.

А. А. ПОТЕБНЯ: ДИАЛОГ ВО ВРЕМЕНИ /

Под ред. М. П. Котуровой

Ставрополь ; Ростов-н/Д. : ЗАО «Книга», 2015. — 640 с.

Звичайно ювілеї вчених спонукають громадськість до нового осягнення їхнього творчого доробку. Так сталося і з 180-ою річницею від дня народження Олександра Опанасовича Потебні в 2015 році, якій були присвячені численні заходи. Ступінь значущості ідей ученого можна уявити, урахувавши факт згадування його імені в працях різних лінгвістичних напрямів. Саме про всеохопний характер наукових інтересів ученого йдеться в монографії К. Е. Штайн і Д. І. Петренко, які в передмові зазначають, що вони торкнулися «лише невеликого кола ідей О. О. Потебні». Своім критичним поглядом автори охопили не лише філологічні студії — за їх визначенням, «внутрішню дисциплінарні теорії», які своїм розвитком зобов'язані працям Потебні, а й природничі науки, психологію, філософію, педагогіку і, найважливіше, нові напрями мовознавчих досліджень, зокрема лінгвістичний віталізм і бібліотерапію.

Висвітлення наукового доробку вченого К. Е. Штайн і Д. І. Петренко починають з аналізу ідей О. О. Потебні в епістемі XIX ст. Розвиток філології вони розглядають у зв'язку з формуванням загальнонаукового знання в контексті наукових революцій, тому детально характеризують епістемологічний простір зазначеного періоду. Описуючи четверту глобальну наукову революцію кінця XX — початку XXI ст., автори називають такі її визначальні риси: 1) зміна засобів отримання і збереження інформації, 2) поєднання міждисциплінарних і проблемно орієнтованих досліджень, 3) комплексний характер, 4) взаємодія принципів різних наук, що нівелює межі між картинками реальності, які визначають бачення предмета тієї чи тієї науки. Це поглиблює їхню взаємопов'язаність і визначає їхній статус як фрагментів цілісної загальнонаукової картини світу. Така взаємопов'язаність особливо відчутна у філології, а в цілому — у сфері гуманітарного знання. Її підґрунтя — «мова як матеріал літературної творчості» (с. 13; переклад тут і далі наш. — І. С.). На думку авторів, наочним результатом такої взаємодії є метапоетика — «дослідження художниками власної твор-

чості, що відбувається в контексті наукових ідей того чи того часу» (с. 14).

Як приклад взаємодії наук, підготовленої її розвитком і реалізованої в руслі неокласичного типу раціональності («постнеокласична наука»), у праці подано перегук ідей теорії відносності А. Ейнштейна і концепцій «лінгвістичного авангарду» 70–80-х років XIX ст. (І. О. Бодуен де Куртене, М. Крушевський, Ф. де Соссюр, Й. Вінтхеллер та ін.). Насамперед мова йде про принцип інваріантності в лінгвістиці, пізніше запозичений природничими науками за посередництвом математики. Автори наводять численні приклади нестійкої рівноваги в розвитку гуманітарних і точних наук, визначальним принципом для розгляду яких лишається ейнштейнівський — борівський принцип «єдності знань», при цьому відзначаючи випередження становлення і розвитку багатьох принципів у мистецтві порівняно з їх визначенням у науці (с. 16).

Цю ж ідею автори обстоюють під час аналізу творчості Потебні. Заперечуючи думку багатьох дослідників про те, що в одних працях учений виявляє себе як лінгвіст, в інших — як літературознавець, К. Штайн і Д. Петренко говорять про інтердисциплінарність ідей науковця, що виявляється у взаємодії лінгвістики, філології, філософії.

Значення праць та ідей О. О. Потебні для розвитку етимологічних студій, фольклористики, літературознавства, мовознавства та інших філологічних напрямів, а також філософії обговорювалося неодноразово й не викликає жодних сумнівів. Водночас їхній зв'язок з природничими дослідженнями на перший погляд може видатися сумнівним. Однак обраний авторами принцип «єдності знань» допомагає подолати ці сумніви завдяки переконливому аналізу ними різнобічних наукових зацікавлень В. І. Даля. Так, у підручниках «Зоологія» (1847 р., виданому разом з О. П. Постельсом) та «Ботаніка» (1849 р.) учений активно застосовує методологічні засади природничих наук.

Починаючи з кінця XVIII ст. природознавство вводить і в середині XIX ст. активно використовує поняття «система» та «сис-

тематика». Посилаючись на працю А. І. Байрамукової «Лінгвоенциклопедизм В. І. Далья», автори дослідження твердять про те, що у всіх своїх текстах В. І. Даль упродовжує ідею порядку, систематизації у вивченні біології. За спостереженнями К. Е. Штайн і Д. І. Петренка, «В.І. Даль, як і О. О. Потебня, дивився на всі явища життя і знання у співвідношенні їх з мовою. Як бачимо, питання співвідношення мови і світу, знака й позначуваного, конструювання у свідомості предмета в кореляції зі словом порушувалися ще в середині XIX століття вітчизняними науковцями. Ми нічого не можемо сказати про сутність буття, про досвід, навіть про думки без аналізу мови — таким було переконання філософів мови, що стало основою лінгвістичного повороту вже в XX столітті» (с. 47). Завдяки працям В. фон Гумбольдта, Ф. І. Буслаєва, О. О. Потебні та багатьох інших дослідників почалося розрізнення філософії мови й лінгвістичної філософії, а ширше — почався лінгвістичний поворот не лише в гуманітарних (Б. Рассел, Л. Вітгенштейн, Р. Карнап, М. Дамміт, К. Поппер), а й у природничих науках (див., наприклад, праці Н. Бора «Єдність знань» (1955), В. Гейзенберга «Дискусії про мову» (1933) і «Мова і реальність у сучасній фізиці» (1959) та ін.).

Усе це дозволило дослідникам зробити висновок про подібність завдань, що ставили перед собою лінгвісти й біологи, а ширше — представники природничих і гуманітарних наук. Практично одночасно й аналогічно до того, як Ч. Дарвін у своїй праці «Походження видів шляхом природного добору» (1859 р.) піддавав критиці Божественне походження людини, так само О. О. Потебня в дослідженні «Мысль и язык» (1862 р.) засуджує прямолінійну теорію Божественного походження мови, натомість говорить про її постійний розвиток і вдосконалення. Не заперечуючи впливу знань з біології на мовознавство, О. О. Потебня критично говорить про прямолінійне використання «організмичної» теорії та її термінології в лінгвістиці. Відстоюючи необхідність різноаспектного підходу в дослідженнях мови, він критично аналізує наукові засади праць К. Беккера, А. Шлейхера, В. Гумбольдта.

Аналіз епістемологічної еволюції в цілому автори дослідження супроводжують цікавими спостереженнями за розвитком ідей О. Потебні. Зокрема, це стосується й інтерпретації терміносполучення «акт речі», яку часто використовував не лише О. О. Потебня, але і його учень Д. М. Овсянко-Куликовський, а також сучасні дослідники теорії мовленнєвих актів, наприклад І. М. Кобозєва та ін. Важливим є висновок, зроблений авторами: «Насправді О. О. Потебня розробив найсучаснішу і для нашого часу теорію, методологічно спрямовану на вивчення живої динаміки мови, у тому числі і на синхронних зрізах. Зараз цей підхід використовується у створенні теорії функціональної граматики (чеські лінгвісти, праці О. В. Бондарко),

перехідності і синкретизму В. В. Бабайцевої <...>, у динамічній і багатомірній класифікації системи складного речення в сучасній російській мові Л. Ю. Максимова <...>» (с. 75).

Жодних сумнівів не викликає зв'язок праць О. Потебні з психологічними дослідженнями, які в цей період перебували на стадії становлення. Сам науковець добре усвідомлював недостатність розвитку психології. Відчуваючи потребу в даних психології для ґрунтовного аналізу процесів мови і мислення, учений констатував відсутність розвинутих методів у психології і вважав, що психологічне знання в середині XIX ст. ще не досягло стадії науки. По-новаторському звучать роздуми О. О. Потебні про взаємозв'язок почуттів, думки і слова, про розбудову психології виключно на основі вивчення відношень між мовою і мисленням тощо. Думки вченого про глибинні зв'язки мови і мислення корелюють з тими ідеями, що лягли в основу сучасної когнітивної психології, представник якої Дж. Андерсон у праці «Когнітивна психологія» (1980) серед факторів, що вплинули на становлення нової науки, називає лінгвістику. Хоча, як справедливо зазначають К. Е. Штайн і Д. І. Петренко, «на жаль, піонерські праці в галузі психології мови і мовного мислення О. О. Потебні залишилися поза межами уваги Н. Хомського, як і багатьох інших зарубіжних, та й вітчизняних учених» (с. 81).

Зв'язок філософських студій XIX ст. і праць О. О. Потебні автори дослідження вбачають насамперед у діяльнісних засадах філософського осмислення буття й природи мови, що, за Потебнею, знаходить вираження в комунікації, у тому числі й у процесі сприйняття творів мистецтва. Діяльнісна концепція, на думку К. Е. Штайн, лежить в основі таких найбільш значущих положень О. О. Потебні, як мова і мовлення, знакова природа мови, синхронія та діахронія, творча основа мови і мовлення та багатьох інших.

Діяльнісний підхід автори вбачають і у вивченні педагогічного значення наукового доробку вченого, який, проте, не містить жодного методичного розроблення. Посилаючись на дослідження лінгвістичного доробку О. О. Потебні Л. А. Булаховським, К. Е. Штайн і Д. І. Петренка наводять цитату вченого про те, що Потебню рідко називають серед видатних мовознавців-методистів, водночас «увесь науковий стиль Потебні виключав догматизм, і від Потебні, звичайно, менше, ніж від будь-кого іншого, можна чекати висловлювань рецептурного характеру, таких властивих саме методистам-професіоналам. Але його зауваження з питань викладання мов, як і звичайно в нього, змістовні й оригінальні. Відповідні питання він ставить гостро, з тією «вистраданістю» думки, яка підкупує як велика людська правда. Оригінальність його суджень і гострота проблематики мимоволі приковують до себе» (с. 93–94). Науковець не лише виховав

талановитих учнів (у дослідженні наведено імена таких його «відданих» учнів, як В. І. Харцієв, О. В. Ветухов, Б. М. Ляпунов, Б. А. Лезін, Р. О. Каперинінов), але й започаткував цілу наукову школу.

У розділі «Глибокі ідеї О. О. Потебні на службі філології» автори звертаються до аналізу тих тверджень ученого, що, за визначенням Н. Бора, можна схарактеризувати як «глибокі» («deeper truths»), — це ідеї «революційної» науки, що в певний період часу стають наріжним каменем наукового мислення і змінюють хід розвитку пізнання (с. 100). Саме такі ідеї українського вченого стали предметом розгляду в наступних частинах книжки. Цілоком справедливо К. Е. Штайн і Д. І. Петренко звертають увагу читачів на те, що «багато значущих принципів, методів, напрямів дослідження, розроблених О. О. Потебнею і його школою ще в XIX столітті, прийшли до нас <...> з-за кордону. Ми говоримо про мову і буденне мислення, ґрунтуючись на ідеях аналітичної філософії мови (Л. Вітгенштейн, Б. Рассел), вважаючи, що у вітчизняному мовознавстві ці ідеї не розроблялися, хоч і в самих працях О. О. Потебні, і в дослідженнях його учнів висловлено оригінальні думки про буденну мову і мислення, які варто розвивати. Або феноменологічний напрям, у тому числі у філософії мови і творчості, започаткований на ідеї внутрішньої форми слова, наочності образу та ін., можливо, і пов'язують опосередковано з працями О. О. Потебні, але тільки завдяки поетам-символістам і працям О. Ф. Лосева» (с. 104).

Аналізуючи актуальне сьогодні поняття «мовна компетенція», К. Е. Штайн і Д. І. Петренко переконливо демонструють зв'язок теоретичних положень О. Потебні з ідеями Н. Хомського — обидва за своїми науковими переконаннями були гумбольдтіанцями. І хоча вже неодноразово говорилось про певну відповідність «глибинної» і «поверхневої» структур Н. Хомського та «внутрішньої» і «зовнішньої» форм мови і слова В. фон-Гумбольдта й О. О. Потебні, автори монографії намагаються розставити нові акценти у висвітленні цього питання, зокрема постійно наголошуючи на значенні думок Потебні та його учнів попри їх невизнаність науковою спільнотою того часу. Не відкидаючи заслуг Н. Хомського, К. Штайн разом з Д. Петренком виокремлюють ті положення теорії О. Потебні, що перегукуються з теоретичними засадами документа Ради Європи «Загальноєвропейські компетенції володіння іноземною мовою: вивчення, викладання, оцінка» («Common Europe an Framework of Reference: Learning, Teaching, Assessment»). У цьому документі в основі опису мовної компетенції міститься діяльнісний підхід, встановлено також взаємозв'язок між використанням і вивченням мови. Цілоком зрозумілим є нагадування авторів монографії про те, що саме О. О. Потебня наполягав на розрізненні мови і мовлення, «практичного знання мови» і «наукового», тобто того, що

сьогодні визначається як різні рівні мовної компетенції. Саме Потебня стверджував, що мовлення — це частина мови, при цьому мова існує об'єктивно у свідомості індивіда і в загальній пам'яті народу. На думку вченого, цілоком припустимо вимагати «практичного знання мови» за «відсутності знання наукового». Це свідчить не лише про розуміння вченим значення актів несвідомого у володінні мовою в процесі мовленнєвої діяльності, а й про справедливість цих тверджень, що лягли в основу сучасних засад вивчення іноземних мов і формування багатомовної особистості.

Автори рецензованої монографії звернули увагу й на мовні риси наукового стилю вченого, зокрема вони детально проаналізували функціонально-семантичні особливості терміна «мова» та його основних одиниць (с. 136–144).

Приваблює в цій праці ще й те, що її автори твердять про необхідність перегляду з нових позицій не лише наукового доробку О. О. Потебні, а й багатьох його учнів, представників Харківської філологічної школи. Розвиток нині психолінгвістики, нейролінгвістичного програмування вимагає нового осягнення праць Д. М. Овсяннико-Куликовського, О. В. Ветухова та ін. Розвитком ідей О. О. Потебні в працях і діяльності його учнів присвячено окремих розділ. У ньому подано не лише загальну характеристику Харківської школи, серед членів якої автори називають Д. М. Овсяннико-Куликовського, О. В. Попова, А. Г. Горнфельда, В. І. Харцієва, Б. А. Лезіна, О. В. Ветухова та ін. Серед тих, хто вчився в Олександра Опанасовича, наводять імена Б. М. Ляпунова (майбутній академік), Й. Мікколи (професор Гельсінгфорського університету), відомого балтиста Е. О. Вольтера, з його участю захищали дисертації О. І. Соболевський, професор Варшавського університету М. О. Колосов та багато інших. Неперервність наукової думки О. Потебні у творчих пошуках його учнів зображено в окремих параграфах про О. В. Ветухова, А. Г. Горнфельда, Д. М. Овсяннико-Куликовського. У цьому розділі, як і в монографії в цілому, розвиток вітчизняної наукової думки висвітлено на тлі гуманітарних досліджень західних учених, і так само повторюється думка про необізнаність іноземних колег з науковими досягненнями вітчизняних науковців.

Загальноновизнаним є вплив філологічних ідей О. О. Потебні на теоретичні засади і поетичну творчість російських символістів. Доказом цього є не лише спільні для праць О. О. Потебні та символістів терміни «сознание», «форма произведений и язык», «действенные», «символ», «символизм языка» та ін., але й їх активне вживання для наукового обґрунтування своїх теорій. Зокрема, у цій частині монографії багато уваги приділено аналізу такого базового поняття символістів, як «символ», який, за спостереженнями В'яч. І. Іванова, тримається на поляри-

зації його складників. Виявлення й опис перегуків між ідеями теоретиків символізму А. Белого, В'яч. І. Іванова та положеннями теорії О. О. Потебні й стали предметом розгляду в цій частині праці. Особливу увагу автори приділили також аналізу принципу синтетички поезії, автором якого називають В. Я. Брюсова, зв'язкам цього принципу з ідеями В. фон Гумбольдта й О. О. Потебні, праці яких, за словами поета, показали, що «поезія <...> є формою пізнання. Від наукового пізнання поезія відрізняється тим, що метод наукового пізнання — аналіз, поетичного (взагалі художнього пізнання) — синтез. Де немає синтезу, немає мистецтва» (с. 232).

Заслугує схвалення також і те, що автори представляють і результати власних досліджень. Насамперед це стосується теоретичного обґрунтування інтерпретації принципу синтетизму в поезії. Вони наводять власне розуміння терміна «синтетика поезії», виходячи з обов'язкового приведення всіх елементів тексту до впорядкованості та єдності через антиномічність — єдність взаємовиключних категорій. Це положення стало провідною ідеєю поетичної творчості й наукових розвідок М. О. Васильєва, творця «уявної логіки». Аналіз його поетичної творчості й наукових ідей якнайкраще демонструє «єдність знань», що виявляється через наскрізні теми мистецтва, літератури, науки. Аргументовано звучить висновок дослідників: «<...> у ході аналізу розвитку наукових ідей з'ясувалося, що один з головних метапоетичних принципів символізму — синтетика поезії — має під собою логічний ґрунт» (с. 245). У цьому ж аспекті здійснено аналіз добре відомих науковому загалу праць П. О. Флоренського, М. Кузанського, Н. Бора та ін.

Пошук доказів «єдності знань» привів авторів монографії до відкриття «ланцюгової реакції думок», що пов'язані з темою синтетички — гармонізації ідей у системі наукового знання, з гармонією поетичних текстів. Усе це стало можливим завдяки віднайденню й описанню О. О. Потебнею принципу антиномічного мислення, який знайшов втілення в працях поетів, логіків, учених-фізиків (квантова логіка), філософів, що дозволяє співвіднести класичне мислення з його аристотелівською логікою.

Незважаючи на такий міцний зв'язок філології з природничими й точними науками в цілому, а також теоретичних засад символістів з теоріями логіків, фізиків та ін. зокрема, водночас по-новому звучать застереження символістів щодо згубної тенденції — «змирщення» слова і мови («обмирщение слова и языка»). Стверджуючи, що слово містить у собі як раціональні, так й ірраціональні засади, символісти ставили перед художником завдання відшукати можливості останнього. Це завдання автори вважають актуальним і сьогодні, про що свідчить окремий параграф, у якому вони детально зна-

йомлять читачів зі змістом статті В'яч. І. Іванова «Наша мова».

Вплив думок і праць О. О. Потебні як прорив у майбутнє К. Штайн і Д. Петренко інтерпретують у розділі про зародження й розвиток семіотики та структуралізму в Росії. Автори визнають ідеї українського науковця як поштовх до формування естетики художнього слова в теорії символістів, основою для полемік у процесі формування семіотики (ОПОЯЗ), їхній вплив на її розвиток (Московський лінгвістичний гурток, Тартусько-Московська школа), становлення філософії мови і творчості, формального методу в дослідженні літературних творів, «лінгвістичної інженерії» (Г. І. Винокур), для розгляду взаємодії поетички, лінгвістики, соціології та ін.

Жодних сумнівів не викликають описані авторами теоретико-методологічні зв'язки між феноменологічними студіями у філософії та філології. Тенденція осмислення буття і світу через мову як сутність, що точно фіксує знання про них, практично одночасно розвивалася як у філософії, так і у філології на початку ХХ ст. Для обох дисциплін важливим є те, що мова не лише фіксує знання про речі за допомогою слів, вона ще й виражає відношення між ними, формує знання й думки на різних рівнях абстрагування — від безпосередньої номінації предметів до найвищих форм узагальнення явищ і сутностей. Неабияку увагу автори приділяють аналізу праць таких відомих науковців, як П. О. Флоренський, Г. Г. Шпет, С. М. Булгаков, О. Ф. Лосев і експлікують теоретичні контакти між науковими розвідками О. О. Потебні й доробком визнаних прихильників феноменології.

Про що б не писали К. Е. Штайн і Д. І. Петренко, яких би аспектів наукової скарбниці О. О. Потебні не торкалися, вони постійно наголошують на неперервності наукової парадигми гуманітарної сфери. Уже згадувана діяльнісна концепція мови й системний підхід до вивчення динамічних явищ на синхронному зрізі мови, активно відстоювані О. О. Потебнею, знаходять свій розвиток і сьогодні. Доказом цього в монографії є опис теорії перехідності та синкретизму В. В. Бабайцевої, одного із засновників структурно-семантичного напрямку в лінгвістиці, а також аналіз запропонованого Л. Ю. Максимовим багатомірною динамічного підходу до вивчення мовних явищ на певному синхронному зрізі.

Особливу цікавість у читачів, переважно тих, хто вивчає морфологію (зокрема модальні частки), може викликати параграф, що демонструє власні спостереження авторів над статичним і динамічним аспектами їх функціонування. Виходячи з динамічної природи часток, на яку вказували О. О. Потебня, О. М. Пешковський, В. В. Виноградов, К. Е. Штайн і Д. І. Петренко переконливо доводять, що «асиметричний дуалізм суб'єктивно-модальних часток як специфічних

мовних знаків (одна частка як системний інваріант може мати кілька різних функцій), похідність їх вторинних функцій (частки-сполучники, частки в ролі структурних оформлювачів речення), якісне різноманіття функціональних об'єктів (від речення до складного синтаксичного цілого і тексту) вимагають відійти від жорстко детермінованого підходу в дослідженні часток і віддати перевагу їх розгляду в статичному і динамічному аспектах на синхронному зрізі мови» (с. 453). Аналіз, під час якого виявлено початкові протиставлення часток і їх реалізацію, дозволив авторам протиставити первинні семантичні та синтаксичні функції вторинним, виявити й описати прості (інваріантні) первинні та складні (контаміновані) вторинні значення й комплекси первинних і вторинних функцій, що їм відповідають. На підставі цього зроблено висновок про те, що «семантико-синтаксична рухливість часток — строго системне явище».

Осмісленню лінгвістичного віталізму як одного з надзвичайно «модних» нині напрямів філології автори присвятили окрему частину монографії, яка, по суті, є продовженням висвітлення цієї теми, розпочатого в окремому дослідженні Д. І. Петренка «Лінгвістичний віталізм» (2013 р.) та багатьох публікаціях автора. Онтологія мови, як і її порівняльно-історичне вивчення, стала одним з аспектів гуманітарних студій не лише у ХІХ, а й у наступних століттях. Саме такий підхід створив засади для осягнення віталізму в мовознавстві. Початки теорії мови як витвору людської духовної сили і як явища людського суспільства, а також теорії мистецтва і науки як явищ людської свідомості, що розвиваються в мові та через мову, були закладені в працях зарубіжних дослідників Й. Гердера, Ф. Шлегеля, В. фон Гумбольдта, А. Шлейхера, Г. Штейнґаля, В. Вундта, а також О. О. Потебні та ін. Теоретичні положення цих учених та їхнє значення для утвердження філософських і мовних інтерпретацій віталізму докладно розглянуто в цьому розділі монографії.

Завершує монографію розділ про сучасні ідеї бібліотерапії та їхній зв'язок з теоретичними засадами О. О. Потебні, зокрема думкою вченого про те, що навіть «звук, сирий

матеріал слова, є одним із засобів заспокоєння організму, усунення отриманих ним ззовні потрясінь. Те саме здійснює у своїй сфері і психічна сторона слова»¹. Вивчення здатності мови впливати не лише на почуття, а й на поведінку людини набули особливої популярності сьогодні у зв'язку з дослідженням маніпулятивних технологій. Мабуть, ця частина монографії стане непоганим теоретичним джерелом для тих, хто аналізує насамперед сучасні засоби впливу на читача в різних типах дискурсу.

Цінність має також і бібліографія, де вміщено як добре знані публікації, так і чимало сучасних досліджень, дотичних до вивчення творчості О. О. Потебні.

Проте як у монографії в цілому, так і в бібліографії зокрема є певна обмеженість у залученні до аналізу й критики праць, що становлять українську потебніану. За винятком згаданої публікації Л. А. Булаховського та монографії В. Ю. Франчук «О. О. Потебня» (1986 р.), включеної до бібліографії, український контент, присвячений вивченню й осмісленню теоретичних засад українського філологічного генія, відсутній. Це, на наш погляд, має підштовхнути українських дослідників до створення синкретично-аналітичної праці, яка б узагальнила досягнуте й, можливо, накреслила перспективи подальших напрямів вивчення доробку Олександра Опанасовича Потебні.

Рецензована праця є зразком вдалого поєднання добре апробованого й відомого матеріалу з його новим осмісленням на новому рівні розвитку наукової думки. Застосувавши принцип аналізу — «єдність знань» — до наукового доробку О. О. Потебні, автори не лише продемонстрували паралельність процесів, що охоплюють різні сфери наукових знань, а й навіть виявили численні докази «мандрівних ідей», що «зшивають» наукові «простирадла» в єдину велику «ковдру»-епістему. Важливо, що К. Е. Штайн і Д. І. Петренку вдалося показати: ідеї О. О. Потебні не лише відіграли велику роль в історії мовознавства, вони лишаються невичерпним теоретичним джерелом для нових ідей і напрямів різних галузей сучасної науки.

І. СИНІЦЯ

¹ Потебня А. А. Мысль и язык // Потебня А. А. Слово и миф. — М., 1989. — С. 174.